

ג'ון סטיוארט מיל
שעבוד הנשים, 1869

John Stuart Mill
The Subjection of Women, 1869

תרגום: דפנה רוזנבלוט
עריכה והקדמה: שרון הלוי

ג'ון סטיוארט מיל (1806-1873), הכלכלן והפילוסוף הליברלי הבריטי, השפיע על המחשבה הפוליטית והחברתית המערבית במידה עצומה במשך למעלה ממחצית שנותיה של המאה התשע עשרה. לצד חיבורים בתחומים פילוסופיים מסורתיים כתב מיל את אחד החיבורים החשובים ביותר בהגות הפמיניסטית, *שעבוד הנשים* (1869), ספרו קצר בן ארבעה פרקים בלבד, שמכיל מחשבה וניתוח רדיקלים ומרחיקים לכת לתקופתו של מיל ולמיליה התרבותי שלו.

רעיונותיו הפמיניסטיים של מיל הושפעו עמוקות מרעיונותיה של רעייתו, הפילוסופית והמסאית הרייט טיילור מיל [Harriet Taylor Mill, 1807-1858]. השניים הכירו כשהרייט טיילור הייתה עדיין נשואה לבעלה הראשון ג'ון טיילור. יחסיה הקרובים עם מיל (שנמשכו למעלה מעשרים שנה עד שנישאו אחר מותו של טיילור) עוררו התנגדות עזה במשפחתו של מיל והניבו לא מעט רינונים בחברה האנגלית הוויקטוריאנית של המאה ה-19. הייתה ביניהם אחוות נפשות, התאמה אישית ועומק של כבוד הדדי, שנתנו סימניהם בהתנהלותם בכלל ובהגותו של מיל בפרט. עקבות הדיאלוג האינטלקטואלי רב השנים ביניהם ניכרו בעבודותיהם שנתחברו ביחד ואלה שהתפרסמו בנפרד. בחיבורה הרדיקלי של הרייט מיל משנת 1851 *The Enfranchisement of Women*, נוסחו רבים מהטיעונים שעובדו מאוחר יותר בספרו של מיל *שעבוד הנשים*. מיל הדגיש בפתח הספר שאשתו הייתה שותפה לגיבוש המחשבה התיאורטית בו אף כי הספר ראה אור אחת עשרה שנים לאחר מותה.

בספר טען מיל שחברה המבוססת על עקרונות הצדק אינה יכולה להפלות נשים, שכן בראש ובראשונה אפליה זו אינה צודקת. לדעתו, החברה הלא-שוויונית שבה חי נוצרה בעקבות חולשתן הפיזית היחסית של נשים, שאותה הנציחו הגברים באמצעות חוקים. שלטון הגברים על הנשים נראה טבעי לאוחזים בשלטון והם מנציחים 'טבעיות' זו שכן הם נהנים ממצב זה, ולא מעוניינים לשנותו. מיל עיגן את טענותיו נגד דיכוי הנשים גם בתורתו המפורסמת ביותר - התועלתנות - וטען שעקרון דיכוי הנשים בידי גברים נוגד אפילו את עקרון התועלתנות, מכיוון שאין תועלת במדיניות פוליטית, חברתית ומשפטית שבה מחצית האוכלוסייה איננה

מפיקה רווח ועונג אלא שרויה בסבל ובדיכוי. כך חשף מיל את אופיה הממוגרד של התועלתנות 'האוניברסלית', כביכול. חינוך וטיפוח של כשרונותיהן ויכולותיהן של נשים יביא לדברי מיל להעשרת חייהן, ללא ספק, אך יניב גם תועלת לחברה כולה. כדי שנשים ייהנו מזכויות שוות, הגברים צריכים לוותר על חלק מהנאותיהם ועל זכויות היתר שלהם למען עקרונות הצדק. את ההכרח בזכות הבחירה לנשים העמיד מיל על הטענה שבחירה חופשית וזכות לבחור (כולל הזכות לבחור בן זוג לנישואים, והזכות להחליף את בן הזוג בהליכי גירושים צודקים ושוויוניים) היא הכרחית לכל בני האדם שכן היא פן אחד של הזכות להגנה עצמית. בספרו הוא מתאר את הצורך של נשים בהגנה עצמית כצורך קיומי ממש, בתנאים של נישואים שאינם אלא חיים במשטר טירני, רודני, אלים, מתעלל ומבזה.

את התנגדותו למוסד הנישואים ביטא בהשוותו למוסד העבדות, ואף טען כי הוא גרוע מעבדות, שכן לעבד יש מידה של חיים פרטיים שאין לאשה, וחוקי העבדות אינם מתירים אונס של עבדים, בעוד שהאשה נאנסת לעיתים קרובות בידי בעלה. בתשובה לטענה שחלק ניכר מהנשים אינו מעוניין כלל בזכויות שוות, מיל הזכיר שכתוצאה מהבניה ממושכת ועמוקה של יחסי שליטה, גם חלק מהעבדים אינם מעוניינים בחופש, אלא בהמשך השעבוד. את עומק עמדתו ביטא מיל במכתב הצהרה שכתב כחודשיים לפני נישואיו להרייט טיילור, ובו הסביר שהוא מואס במוסד הנישואים באשר הוא מעניק לגבר כוח שליטה מלא על אשתו, על עצמיותה. על רכושה, על חירותה, בניגוד לרצונה ולטובתה. הוא מצהיר שלו היה אמצעי חוקי אחר להתקשרות מהסוג שהוא מבקש לממש עם הרייט טיילור, היה נוקט בו ללא ספק; בהיעדר אמצעי כזה הוא מוחה מחאה רשמית נגד חוק הנישואים הקיים ומתחייב לא לממש את הכוח שמוענק לו במסגרתו. הוא מבטיח כי גב' טיילור, לכשתינשא לו, תהנה מכול החירויות והנכסים שהיו שלה לולא הייתה נישאת לו.

מיל השתמש לא פעם בטענות הכלכלה הליברלית הקלאסית (למשל, עקרון אי-התערבות בכוחות השוק) כדי לגבות את טיעונו. למשל, כנגד הטענה שרווחה בזמנו כי אין להעניק לנשים חופש או זכויות שוות כי הן עלולות לעשות דברים המנוגדים ל"טבען וייעודן", הוא השיב שלו הייתה התנהגות מסויימת (למשל, השתתפות בחיים פוליטיים או תעסוקה/התפרנסות מחוץ למשק הבית) מנוגדת ל"טבע האשה" (יהיה זה אשר יהיה), לא היה צורך לחוקק חוקים כדי למונעה, שכן מלכתחילה רוב הנשים לא היו מעוניינות בה. עצם קיומם של חוקים ושל נורמות המגבילים את הנשים מוכיח שהתנהגות זו אינה מנוגדת לטבען. טבען או אופיין הנוכחי של נשים אינו אופיין האמיתי, אלא תוצאה מעוותת של שנות שעבוד רבות לגברים ולרצונותיהם. עם זאת, מיל זיהה את המלכוד האורב לנשים המבקשות למצוא תעסוקה ופרנסה מחוץ לבית, מלכוד שלימים נודע בשם "המשמרת הכפולה".

לאחר מות רעייתו, הפכה בתה, הלן טיילור, לבת לוויתו ועורכת כתביו של מיל,

והייתה מקור השראה והנעה לפעילותו הפוליטית בתחום המאבק הסופרג'יסטי. מיל המשיך להעמיד את המאבק לזכויות הנשים בראש מעייניו כחבר בפרלמנט הבריטי.

לקריאה נוספת:

- John Stuart Mill, 1848. *The Principles of Political Economy*, Prometheus Books.
 John Stuart Mill, 1873. *Autobiography*, Penguin Classics, reprint.
 Jo Ellen Jacobs (ed.), 1998. *The Complete Works of Harriet Taylor Mill*, Indiana University Press.
 Shiela R. Herstein, 1985. *A Mid-Victorian Feminist: Barbara Leigh Smith Bodichon*, New Haven, Yale University Press.
 Ann P. Robson and John M. Robson (eds.), 1994. *Sexual Equality: Writings by John Stuart Mill, Harriet Taylor Mill, and Helen Taylor*. Toronto, University of Toronto.
 Alice S. Rossi (ed. and introducer), 1970. *John Stuart Mill and Harriet Taylor Mill: Essays on Sex Equality*, Chicago, University of Chicago Press.
 Coole, D., 1988. *Women in Political Society*, Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf.
 Warnock, M. 1985. "Introduction", in *The Everyman's Edition to "A Vindication of the Rights of Woman" (M. Wollstonecraft, 1792) and "The Subjection of Women" (J.S. Mill, 1869)*, Everyman's Library.

שעבוד הנשים (קטעים)*

ג'ון סטיוארט מיל

בדבר אחד נוכל להיות בטוחים – אם פעולה כלשהי מנוגדת לטבען של נשים, לא ניתן לגרום להן לבצעה פשוט על ידי מתן דרור לטבען. החרדה של המין האנושי מהתערבות בענייני הטבע, מחשש להפריע לו בהגשמת מטרותיו, היא מיותרת לגמרי. מיותר לאסור על נשים לעשות את מה שמטבען הן אינן יכולות לעשות. מן הדברים שהן יכולות לעשות, אך לא בהצלחה מספקת כדי להתחרות בגברים, התחרות תדאג להדירן; כי איש אינו מבקש מתנות חנם או הפעלת חוקי מגן לטובת הנשים; הבקשה היחידה היא שהמתנות והחוקים

* המקור לתרגום זה: Susan Groag Bell and Karen M. Offen (eds), 1983. *Women, the Family and Freedom: The Debate in Documents*, Vol. I 1750-1880, Stanford Ca, Stanford University Press

המגנים היום על הגברים יבוטלו. אם יש לנשים נטייה טבעית גדולה יותר לדבר זה ולא לאחר, אין צורך בחוקים או בהטפה חברתית כדי לגרום לרובן לעשות אותו ולא את האחר. התחרות החופשית תציע לנשים את התמריצים החזקים ביותר בעבור העבודה שבה הן נחוצות ביותר. וכפי שמשמע מן הדברים, הן הכי נחוצות לביצוע הדברים שלהם הן מתאימות יותר. הקצאתם לנשים תאפשר לממש את כלל הכשרונות של שני המינים באופן שיניב את מירב התוצאות הטובות.

בקרב הגברים אמורה להיות רווחת הדעה כי הייעוד הטבעי של אשה הוא להיות רעיה ואם. אני אומר שהיא אמורה להיות רווחת, מכיוון שאם היינו גוזרים מתוך מעשים – מתוך הנטייה הנוכחית של החברה – היינו יכולים להגיע למסקנה כי דעתם בעניין הפוכה לחלוטין. ניתן היה לחשוב כי הם סבורים שייעודן הטבעי לכאורה של נשים דווקא מעורר בהן מטבען את הסלידה הגדולה ביותר; עד כדי כך שאם תינתן להן החירות לעשות כל דבר אחר – אם יפתחו לפניהן דרכים להשיג אמצעי מחיה אחרים, למלא את זמנן ולמצות את כישוריהן בדרכים שיש סיכוי כלשהו שיקסמו להן – לא ימצאו מספיק נשים שיסכימו לקבל את המצב שאמור להיות טבעי מבחינתן. אם זוהי דעתם האמיתית של גברים באופן כללי, טוב יהיה אם מישהו ישמיע אותה. הייתי רוצה לשמוע מישהו מבטא את הדוקטרינה (הנרמזת כבר בכתבים רבים בנושא): "חיוני לחברה שנשים יינשאו ויילדו ילדים. הן לא תעשינה כך אם הדבר לא ייכפה עליהן. משום כך צריך לכפות זאת עליהן". מעלותיו של הטיעון יוגדרו אז בבהירות. הוא יהיה זהה לזה של בעלי העבדים בדרום קרוליינה ובלואיזיאנה.

[...]

כאן, לדעתי, טמון ההסבר לתחושות של אותם גברים, הסולדים באמת ובתמים מרעיון החירות השוויונית לנשים. אני מאמין שהם אינם פוחדים מכך שנשים לא תרצינה להינשא, כי אינני סבור שמישהו באמת מודאג מכך. הם חוששים שמא הנשים תתעקשנה שהנישואים יתנהלו על בסיס של שוויון תנאים, שמא כל הנשים בעלות האומץ והיכולת יעדיפו לעשות כמעט כל דבר אחר שלא ייראה להן משפיל מאשר להתחתן, כל עוד פירושם של נישואים מבחינתן הוא שהן ממנות לעצמן אדון, שיחלוש גם על כל רכושן עלי אדמות. ובאמת, אם השלכה זו הייתה תוצאתם ההכרחית של הנישואים, היה לדעתי בסיס מוצק לדאגה. אני מסכים עם הסברה שייתכן כי חלק מן הנשים, אם הייתה להן אפשרות אחרת ואם הן לא היו נתונות תחת מאמצי שידול שלא ניתן לעמוד בהם, הגורמים להן להיאטם בפני כל אפשרות אחרת, לא היו בוחרות בגורל כזה, אם היו להן אמצעים אחרים לתפוס בחייהן מקום מכובד, שיתיישב עם מוסכמות החברה. ואם הגברים נחושים בדעתם שחוק הנישואים צריך

להיות חוק של עריצות, הם צודקים לגמרי כאשר, משיקולי בטיחות, הם מותירים לנשים את האפשרות של הובסון בלבד.* אך אם זהו המצב, הרי כל מה שנעשה בעולם המודרני לשחרור כבלי רוחן של נשים היה בגדר טעות. אסור היה להרשות להן לרכוש השכלה ספרותית. במצב הדברים הקיים, נשים שקוראות, ויתרה מזאת נשים שכותבות, הן סתירה וגורם מטריד: הייתה זו טעות לגדל נשים בעלות כישורים כלשהם מלבד אלה של אשת הרמון או משרתת.

אין זה נכון שבכל קשר רצוני בין שני אנשים חייב אחד להיות הארון המוחלט. ועוד פחות נכון שהחוק חייב להכריע מי מהם יתפוס את המקום הזה. מלבד נישואים, המקרה השכיח ביותר של קשר מרצון הוא השותפות העסקית. לא נהוג לחשוב כי הכרחי לקבוע כי בכל שותפות יקבל אחד השותפים שליטה מוחלטת על העניינים, והשאר יחויבו לציית להוראותיו. אף אדם לא יסכים להיכנס לשותפות בתנאים שיכפיפו אותו לאחריותו של מנהל, בעוד שבדיו סמכויות וזכויות של פקיד או סוכן. לו החוק היה מתייחס לחוזים אחרים כפי שהוא מתייחס לנישואים, הוא היה קובע כי שותף אחד צריך לנהל את העסק המשותף כאילו היה זה מפעלו הפרטי, כי על השותפים האחרים להעביר לו סמכויות, וכי אותו מנהל צריך להיות ממונה על פי חוק כללי כלשהו, כמו למשל גילו המבוגר יותר. החוק לעולם לא קובע דבר כזה, והניסיון גם אינו מצביע על כך שבהכרח חייב לשרור אי־שוויון תיאורטי בחלוקת הסמכות בין שותפים, או שלשותפות צריכים להיות תנאים אחרים כלשהם מלבד אלה שהשותפים עשויים לקבוע בעצמם, בסעיפי ההסכם ביניהם. עם זאת, נראה כי במקרה של שותפות ניתן לוותר על הכוח האקסקלוסיבי תוך סיכון קטן יותר לזכויות ולאינטרסים של השותף הזוטר מאשר במקרה של נישואים, מכיוון שהשותף חופשי לבטל את הכוח על ידי נסיגה מן ההתקשרות. לרעה אין כוח כזה, ואפילו אם היה לה, כמעט תמיד רצוי שהיא תנסה למצות את כל שאר האמצעים לפני שתפנה לאפשרות הזו.

[...]

אני מאמין כי שוויון זכויות יפחית את מידת ההקרבה העצמית המוגזמת, שהיא האידיאל המלאכותי של הדמות הנשית, וכי אשה טובה לא תיטה להקריב עצמה יותר מן הטוב שבגברים: אך מצד שני, גברים יגלו פחות אנוכיות ויותר הקרבה עצמית מאשר כיום, מכיוון שלא ימשיכו ללמד אותם

* "Hobson's Choice" – בעקבות אנקדוטה בריטית מפורסמת על אחד תומס הובסון, סוחר סוסים ובעל אורווה בקיימברידג', אנגליה, שאמר ללקוחות כי הם רשאים לבחור בסוס הקרוב ביותר לדלת. כינוי למתן זכות לבחירה שנראית כבחירה חופשית, אך למעשה איננה מותירה שום חופש בחירה.

לסגוד לרצונם שלהם כאל דבר מפואר עד כדי כך שהוא הופך לחוק בעיני ישות רציונלית אחרת. אין דבר שאנשים לומדים בקלות רבה כל כך כמו הסגידה העצמית הזאת: היא נחלתם של כל בני האדם ובני המעמדות הנהנים מזכויות יתר.

[...]

השוויון בפני החוק של אנשים נשואים אינו רק האופן היחיד שבו יכול הקשר המסויים הזה להיות צודק ביחס לשני הצדדים, ולהביא לאושרם של שניהם, זהו גם האמצעי היחיד ליצור בחיי היומיום של המין האנושי, בכל מובן חשוב, בית ספר לטיפוח מוסרי. אף על פי שייתכן כי גם הדורות הבאים לא יחוו או יכירו באמת, הדרך היחידה לרכוש רגש מוסרי אמיתי היא באמצעות חברה של שווים. החינוך המוסרי של המין האנושי נבע עד כה בעיקר מחוק הכוח, והוא מותאם באופן כמעט בלעדי למערכות היחסים שהכוח יוצר. בחברות מפותחות פחות, אנשים מתקשים לזהות כל קשר לשווים להם. להיות שווה פירושו להיות אויב. מהמעמד הגבוה ביותר ועד הנמוך, החברה היא שרשרת ארוכה אחת, או נכון יותר – סולם, שעליו ניצב כל פרט מעל או מתחת לשכנו הקרוב, וכשהוא לא מצווה הוא חייב לציית. בהתאמה, תורות המוסר הקיימות מתאימות בעיקר ליחסים של ציווי או ציות. עם זאת, ציווי וציות הם רק שני אילוצים מצערים בחיי האדם: חברה המקיימת שוויון היא חברה המצויה במצב תקין.

[...]

כבר ידענו את מוסר השעבוד, ומוסר האבירות והנדיבות; הגיע העת למוסר של צדק. בימים עברו, בכל פעם שהושמעה פנייה כלשהי לחברה בנושא השוויון, השמיע הצדק את טענותיו כבסיס המידה הטובה.

[...]

אנחנו ניצבים בפתחו של סדר דברים שבמסגרתו הצדק יוביל שוב בראש המידות הטובות. סדר זה יתבסס כבעבר על קשרים של שוויון, אך כעת גם על קשרים של אהדה. שורשיה של חברה זו שוב לא יהיו נעוצים בנטייה הטבעית של שווים להגן על עצמם, אלא באהדה שטופחה ביניהם. כעת איש לא יוותר בחוץ, אמת מידה אחת תוחל על הכול. אין שום חידוש בקביעה שבני האדם אינם מיטיבים לחזות את השינויים החלים בהם עצמם, וכי הרגשות שלהם מותאמים לעבר, ולא לדורות הבאים. היכולת לראות מה טומן בחובו עתיד המין האנושי הייתה תמיד נחלתה של העלית האינטלקטואלית, או של אלה שלמדו ממנה. מוסדות, ספרים, חינוך, חברה – כולם ממשיכים להכשיר את בני האדם לסדר הישן, הרבה אחרי שהחדש כבר כאן, ועוד יותר מכך כאשר הוא רק מגיע. אך מעלתם האמיתית של בני האדם היא היכולת לחיות זה עם זה כשווים, לא לדרוש לעצמם דבר שאינם מוכנים למסור באותה מידה של חופש לכל אחד אחר, להתייחס לכל סוג של שליטה כאל הכרח יוצא דופן ותמיד כאל

מצב זמני, ולהעדיף בכל עת את החברה שיוצרים אלה שתפקידי המנהיג והמונהג יכולים להתחלף אצלם הדדית.

[...]

מה יכולים הנישואים להיות כאשר מעורבים בהם שני אנשים שכישוריהם מטופחים, שעמדותיהם ומטרותיהם זהות, ושביניהם מתקיים שוויון מן הסוג הטוב ביותר, קרבה בין סמכויות ויכולות, כשעליונותם זה ביחס לזה היא הדדית – כך שכל אחד מהם יכול ליהנות מן המותרות שבנשיאת עיניו אל האחר, ויכול לסירוגין לשאוב את ההנאה הטמונה בלהיות מנהיג ומונהג בנתיב ההתפתחות – את כל זה לא אנסה לתאר. אלה שיכולים להגות מצב כזה אינם זקוקים לתיאור, ולא לה שאינם יכולים, התיאור יישמע כמו חלום של קנאי נלהב. אך אני עדיין משוכנע לגמרי כי זהו האידיאל היחיד של הנישואים, וכי כל דעה, מנהג או מוסד, המצדדים בעמדה אחרת או מפנים את המושגים והשאיפות הכרוכות בנישואים לכל כיוון אחר, הם שרידים של ברבריות פרימיטיבית, ולא משנה באיזו יומרה הם מתנאים. התחייה המוסרית של המין האנושי תחל באמת ובתמים רק כאשר היחסים החברתיים היסודיים ביותר יוכפפו לחוקי הצדק והשוויון, וכאשר בני האדם ילמדו לטפח את אהדתם החזקה ביותר למי ששווה להם בזכויותיו ובתרבותו.

בטי פרידן

הבעיה שאין לה שם (מתוך המסתורין הנשי), 1963

Betty Friedan

The Problem That Has No Name (from *The Feminine Mystique*),
1963

תרגום: דקלה תדמור

הקדמה: דלילה אמיר

בטי פרידן, פעילה פמיניסטית ולוחמת זכויות אמריקאית, נולדה ב־1921 באילינוי למשפחה יהודית מהמעמד הבינוני הגבוה. היא למדה פסיכולוגיה במכללה היוקרתית לנשים "סמית'" ומשם המשיכה את לימודיה באוניברסיטת קליפורניה, ברקלי. פרידן נחשפה בשנות לימודיה לחשיבה ולפעילות סוציאליסטיות ומרקסיסטיות, ולאחר נישואיה והולדת ילדיה החלה לעבוד כעיתונאית וכסופרת בעלת נטיות רדיקליות. בסוף שנות החמישים לקראת כנס של בוגרות המחזור שלה בסמית' קולג', שלחה פרידן שאלונים לחברותיה ללימודים, רובן ככולן נשים אמריקאיות מן המעמד הבינוני הלבן, בעלות תואר אקדמי, כדי לברר את הישגיהן ואת מידת שביעות רצונן מחייהן. כולן הביעו אי שביעות רצון ותסכול מן המקום שלהן - כרעיות וכאמהות בפרבריה החדשים של ארצות הברית שלאחר מלחמת העולם השנייה. פרידן מקוננת, בסכמה נתונים אלה, על אובדן הפוטנציאל האדיר שהיה גלום בקבוצת נשים מבטיחה ומוכשרת זו.

פרידן שלחה את מאמרה שהתבסס על נתונים אלה לעיתוני נשים אחדים, אך אלה סירבו לפרסמו בשל עמדותיו הפמיניסטיות. לאחר כישלון זה הרחיבה את המאמר לספר שכותרתו *המסתורין הנשי*. הספר יצא לאור לראשונה ב־1963 והפך מיד לרב מכר שעורר תגובות סוערות. *המסתורין הנשי* נמנה עם רשימת הטקסטים המכוננים של הגל השני של הפמיניזם הליברלי האמריקאי של שנות השישים והשבעים, והוא העניק השראה וזרז להקמת תנועת הנשים האמריקאית.

בטקסט זה מצביעה פרידן על המתח הקבוע והמושתק המאפיין את דפוסי חייהן של נשים אמריקאיות מהמעמד הבינוני, החיות בפרברים, בין צרכיהן האישיים לבין התביעות הנורמטיביות, שכובלות אותן כרעיות וכאמהות. פרידן ביקשה לעמוד על מקורותיו של מתח זה, שאותו כינתה "הבעיה שאין לה שם" או "*המסתורין הנשי*", דהיינו אותו מכלול של מיתוסים, תודעות כוזבות, נורמות, הבניות וסוציאליזציה שמנתבים נשים אל מיצוי עצמן בזירה הפרטית-הביתית וכרעיות ואמהות. גם בגברים ראתה פרידן קורבנות של ההבניות המגדריות. בספרה, היא מבקרת את הפסיכיאטרים, את מדעני המדינה, את המחנכים ואת